

KUR'ÂN'A GÖRE Hz. İSÂ'NIN REF'İ VE İLGİLİ ÂYETLERİN YORUMLARININ TAHLİLİ

Prof. Dr. İshak YAZICI*

ÖZET

Kur'an'ın açık ifadelerine göre Hz. İsa, ilâhi bir mucize sonucu babasız olarak Hz. Meryem'den dünyaya gelmiştir. Onun yeryüzünden ref'i yani yükseltilmesi konusu ise Kur'an yorumcuları arasında tartışmalara yol açmıştır. Bazı yorumcular, söz konusu ref'in sadece ruhen gerçekleştiğini öne sürerken; çoğunluğunun katıldığı kanaate göre Hz. İsa hem bedenen, hem de ruhen yeryüzünden bir mucize eseri gökyüzüne yükseltilmiş olup yine başka bir mucizenin açık bir göstergesi olarak kıyamet kopmadan önce tekrar yeryüzüne inecektir.

Anahtar Kelimeler: İsa, ref, yükseltme, yeryüzüne inme.

GİRİŞ

I. Hz. İSÂ'NIN MUCİZEVİ DOĞUMU, GENÇLİĞİ VE PEYGAMBERLİĞİ

A. MUCİZEVİ DOĞUMU

En başta Hz. Resulullah (s.a.v) olmak üzere, Allah'ın kendilerinden, peygamberlik görevlerini her türlü engellere ve olumsuzluklara rağmen yerine getirecekleri konusunda ahit aldığı¹ "ULÛ'L-'AZM" olarak bilinen beş peygamberden biri de Hz. İsa (a.s)'dır.

Hz. İsa'nın doğumu zaten başlı başına bir mucizeydi. Kadir-i Mutlak olan Yüce Yaratıcımızın ilâhi iradesinin bir sonucu olarak annesi Hz. Meryem, onu babasız olarak dünyaya getirmişti.

Hz. Meryem, Kur'an'ın ifadesine göre, İmrân adındaki bir babanın kızıdır.² Meryem'in annesi, ona hamile iken; kız çocuğu mu, yoksa oğ-

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Bkz. Ahzâb 33/7.

² Bkz. Âl-i İmr3an 3/35.

lan çocuğu mu dünyaya getireceğini bilmeden bebeğini daha karnında iken Allah'a adanmıştı. Bu olay Kur'an'da şöyle ifade olunmaktadır:

“Hani bir zaman İmrân'ın karısı şöyle demişti: Ey Rabbim, karnımda taşıdığım çocuğumu (Beyt-i Mukaddese hizmet etmek üzere) her türlü bağdan kurtulmuş olarak sana adadım. Benim bu adağımı lütfen kabul buyur! Şüphesiz ki her şeyi en iyi işiten ve en iyi bilen Sensin.” “Derken onu doğurduğunda –ki Allah onun ne doğurduğunu bildiği halde- : “Ey Rabbim, ben bir kız doğurdum. Elbette ki erkek evlat kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum. Onu ve onun neslinden gelecek olanları, melûn (rahmetinden kovulmuş) şeytanın şerrinden korumanı niyaz ediyorum” dedi.”³

Hiz. Meryem'in doğumundan sonraki bakımı ve onun büyütülüp yetiştirilme sorumluluğu, teyzesinin kocası konumunda olan Hiz. Zekeriyya (a.s.)'a Allah tarafından bir görev olarak verilmişti.⁴

İlâhî inayet ve desteğe mazhar olan Hiz. Meryem'in diğer kadınlardan ayrıcalıklı kılındığı gerçeği melekler tarafından kendisine şöyle haber verilmişti:

“Melekler demişti ki: Ey Meryem, Allah seni seçti, temizledi ve seni dünyadaki (diğer) kadınlara üstün kıldı.”⁵

Hiz. Meryem'in, Hiz. İsrâ'ya ilâhî bir mucize eseri olarak hamile kalacağı, melekler tarafından kendisine şu şekilde haber verilmişti: “Hani melekler ona demişti ki: Ey Meryem, Allah seni, kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Onun adı Meryem oğlu İsrâ Mesîhtir. O dünyada yüzlü (Allah katında şerefli) ve ahirette de Allah'a yakın olanlardandır.”⁶ Meleklerin böyle bir haber vermelerine çok şaşırın Hiz. Meryem hayretini şu sözlerle ifade etmişti:

“Ey Rabbim, bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl bir çocuğum olur?”⁷

Bu olay, biraz daha detaylı olarak Meryem sûresinde şöyle anlatılmaktadır:

“Kitab'da Meryem'i de an. O, bir süre ailesinden ayrılıp doğu yönünde bir yere çekilmişti (mabedde kendini ibadete vermişti). “Böylece kendisiyle onlar arasında bir perde çekilmişti. Biz de Ruhumuzu (Cebrâil'i) ona gönderdik. O, ona mükemmel bir insan şeklinde göründü.” “Meryem dedi ki: Ben, senden rahmeti sonsuz olan Allah'a sığın-

³ Âl-i İmrân 3/35-36.

⁴ Âl-i İmrân 3/37.

⁵ Âl-i İmrân 3/42.

⁶ Âl-i İmrân 3/45.

⁷ Âl-i İmrân 3/47.

rım. Eğer Allah'tan korkuyorsan bana dokunma.” “Cebrâil de dedi ki: “Ben sadece Rabbimin elçisiyim. Sana tertemiz bir erkek çocuğu hediye etmeye geldim.” (Bunun üzerine) Meryem: “Benim nasıl bir oğlum olabilir? Bana bir insan dokunmadı ve ben ahlaksız bir kadın da değilim” dedi.”⁸

İnsan kılığındaki Cebrâil, Hz. Meryem'in bu tepkilerine karşı gerçekleşecek böyle bir doğumun tamamıyla ilâhi iradeye dayalı olduğunu ve insanlara Allah'ın kudretini ispat edecek bir mucize teşkil etmek üzere bunun mutlaka olacağı söyledi. Böylece ilâhî hükümlerle kararlaştırılan iş tahakkuk etti.⁹

Hz. Meryem'in, Hz. İsa'ya gebe kalmasından sonraki olayların gelişimi de Kur'an'da şöyle özetlenmektedir:

Meryem, hamile kalınca uzak bir yere çekildi. Bilâhare doğum sancısı başlayınca bir hurma dalına yaslandı ve üzgün bir ifadeyle:

“Keşke, bundan önce ölüp gitseydim veya unutulsaydım” dedi. Cebrâil ise gelip onu teselli etti. Yaslandığı hurma ağacının dallarını silkeleyip meyvelerini yemesi ve Allah'ın ilâhî bir kudret sonucu olarak orada var ettiği arkdan da su içmesini ve şükretmesini öğütledi.”¹⁰

Ayrıca melek (Cebrâil) ona, karşılaşacağı insanlarla da konuşmaması uyarısını yaptı. Hz. Meryem kucagındaki bebekle (Hz. İsa ile) toplumun içine girince; onlar onu eleştirmeye başladılar ve: “Ey Harun'un kız kardeşi, baban kötü bir adam sayılmazdı, annen de fahişe değildi, sen bu çocuğu nereden peydahladın?” dediler. Hz. Meryem ise, bütün bu söylenenlere karşı hiçbir cevap vermeyip eliyle kucagındaki çocuğu (Hz. İsa'yı) gösterdi ve onunla konuşmalarını ima etmek istedi. Onlar ise bunu hayretle karşılayıp: “Biz beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?” dediler.¹¹

Doğum hadisesinde ilk ilâhî mucizenin tecelli ettiği çocuk (Hz. İsa), yine ikinci bir mucize eseri olarak dile gelip orada bulunanlara şunları söyledi:

“Ben Allah'ın kuluyum. O bana Kitâb verdi ve beni peygamber yaptı. Beni bulduğum her yerde insanlara yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti. Beni anneme hürmetkâr (itaatkâr) kıldı; beni bir zorba ve bir bedbaht kılmadı. Doğ-

⁸ Bkz. Meryem 19/16-20.

⁹ Meryem 19/21.

¹⁰ Meryem 19/22-26.

¹¹ Meryem 19/27-29.

duğum gün de, öleceğim gün de ve diriltileceğim gün de Allah'ın selam ve esenliği benim üzerimdedir.”¹²

B. GENÇLİĞİ VE PEYGAMBERLİĞİ

Allah'ın, kendisine nimet verdiği ve İsrailoğullarına örnek bir kul kıldığını beyan buyurduğu¹³ Hz. İsa'nın, beşikte ve olgunluk çağında insanlarla konuşması¹⁴nın ötesinde, Allah tarafından kendisine lutfedilen başka olağanüstü olaylar da vardır. Bunlara yönelik Kur'an'da şöyle bir hatırlatma yer almaktadır:

“Hani Allah buyurmuştu ki: Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla! Hani seni Ruhul-Kudüs (Cebrâil) ile desteklemiştim. Beşikte ve yetişkinlikte insanlarla konuşuyordun. Sana ilâhî hüküm ve hikmetleri, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettim. Hani sen, benim iznimle çamurdan kuşa benzeyen bir şekil meydana getirip sonra da içine üflüyordun; o da benim iznimle (canlı) bir kuş oluveriyordu. Ayrıca benim iznimle anadan doğma körü ve derisi alacalı olanı (cilt hastasını) iyileştiriyordun. Yine benim iznimle ölüleri diriltip (kabirlerinden) çıkarıyordun. Bu arada İsrailoğullarını da senden savmıştım. Hani sen, kendilerine bu aşikar delilleri (mucizeleri) getirdiğinde içlerinden inkarcı olanlar: “Bu olsa olsa apaçık bir sihirdir” demişlerdi.”¹⁵

Bu mucizelerinin yanı sıra o, hangi azıkları evlerinde yiyip tükettiklerini, hangilerini de yemeyip biriktirdiklerini İsrailoğullarına bir bir haber verirdi.¹⁶

Allah'ın yardımıyla gerçekleştirdiği bu mucizelerin desteği altında Hz. İsa'nın, kendi toplumuna şu ilâhî hakikatleri hatırlattığı haber verilmektedir:

“Ben, önümdeki Tevrat'ı tasdik edici olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri helal kılalım diye gönderildim. Size Rabbinizden bir mucize getirdim. Allah'tan saygıyla korkun ve bana itaat edin.” “Allah, benimde Rabbinizdir. O'na kulluk edin; işte sırat-ı müstakim (dosdoğru yol) budur.”¹⁷

“Ben onlara: “Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin” şeklindeki senin bana emretmiş olduğundan başka bir söz söylemedim.”¹⁸

¹² Meryem 19/30-33.

¹³ Bkz. Zuhruf 43/59.

¹⁴ Bkz. Âl-i İmrân 3/46; Mâide 5/110.

¹⁵ Mâide 5/110.

¹⁶ Bkz. Âl-i İmrân 3/49.

¹⁷ Âl-i İmrân 3/50-51.

¹⁸ Mâide 5/117.

İsâ, aşikar mucizeler getirdiğinde dedi ki: “Ben, size hikmet getirdim ve ihtilafa düştüğünüz bazı şeyleri size açıklamak için geldim. Allah'tan saygıyla korkun ve bana itaat edin!”¹⁹

Ne var ki: İsrailoğulları arasındaki inkarcı olan büyük bir grup bunca uyarı ve hakikatlere kulaklarını tıkadılar. Hz. İsa'nın gösterdiği hiçbir mucizeden etkilenmediler, hatta ona tuzak kurup öldürmeye bile kalkıştılar; ama Allah, onların onu yok etmelerine mani oldu. Bu olayın safahatı Kur'an'da şöyle dile getirilmektedir:

“İsâ, onların (İsrailoğullarının) inkar edeceklerini hissedince: “Allah yolundaki benim yardımcılarım kimlerdir?” dedi. Havârilere: “Bizler Allah yolunun yardımcısıyız. Allah'a iman ettik. Bizim müslüman (Allah'a teslim olanlar) olduğumuza şahit ol” dediler. (Ve yine sözlerine devamla) “Ey Rabbimiz, senin indirdiğine inandık, peygamberine tabi olduk bizi (hakka) şahit olan kullarınla beraber yaz” (bizi onların arasına dahil et dediler. İnkarcı olan İsrailoğulları ise İsa'ya) “Tuzak kurdular. Allah da onların tuzaklarına mukabelede bulundu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır (Onların tuzaklarını boşa çıkarandır).”²⁰

II. HZ. İSÂ'NIN REF'İNİ BEYAN EDEN AYETLER:

“Hani Allah buyurmuştu ki: Ey İsa, Ben seni ölmüş (gibi) yapacağım, seni bana (katıma) yükselteceğim, seni inkarcılardan aklayıp paklayacağım (kurtaracağım) ve sana uyanları kıyamet gününe dek inkarcıların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz bana olacaktır. Bende ihtilafa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda hükmümü vereceğim.”²¹

“...Halbuki onu (İsa'yı) öldürmediler ve onu salbetmediler (asmadılar); fakat (öldürdükleri) onlar için (İsa'ya) benzetildi. Onun hakkında ihtilafa düşenler, ondan yana tam bir şüphe içindedirler. Onların zanna uymaktan başka o konuda herhangi bir ilimleri de yoktur. Onu (İsa'yı) kesin olarak öldürmediler. Bilakis Allah onu kendisine (kendi katına) yükseltti. Allah, aziz (emrinde yegâne galip) ve hakîm (hikmeti sonsuz) olandır.”²²

Âl-i İmrân 55. âyette geçen “وَرَفَعَكَ إِلَىٰ” ve yine Nisâ 158. âyette yer alan “بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ” ifadelerindeki “رفع” kavramından neyin kastedildiğini, ondan maksadın maddî (bedeni) mi, yoksa manevî (ruhî) mi olduğunu kestirebilmek ve bu yükseltme keyfiyetinin bu âyetlerde hangi anlamda kullanıldığını anlayabilmek için, öncelikle bu kavramın taşıdığı filolojik

¹⁹ Zuhruf 43/63.

²⁰ Âl-i İmrân 3/52-54.

²¹ Âl-i İmrân 3/55.

²² Nisâ 4/157-158.

manalarının neler olduğunu ve de bu kavramın geçtiği âyetlerde hangi manalarda kullanıldığını çok iyi tespit etmek gerekmektedir.

A. REF' KAVRAMININ TAŞIDIĞI ANLAMLAR:

“رَفَعَ” kavramının sözlükteki aslı (birincil) anlamı bir nesneyi yukarı kaldırmak ve yükseltmek demektir. Arapça’da bu deyim “رَفَعَهُ - رَفَعًا” şeklinde kullanılır. Bu deyim zıddı ise “وَضَعَهُ” kullanımıdır. O ise, bir nesneyi bir yere koymak, indirmek demektir.

Bir nesnenin kendi kendine yükselmesi veya birinin bir şeyi eliyle yükseltmesi anlamının Arapça’daki karşılığı “ارْتَفَعَ” kavramıdır.

“Ref” kavramı, bir kimsenin makam ve derecesini yükseltmek anlamına da gelir. Ayrıca birini hakim huzuruna çıkarma manasında da kullanılır.

Bütün bunların yanısıra, ekinin hasattan sonra harman yerine taşınıp kaldırılması da “Ref” demektir. Bunun için “رفع زرع” deyimini kullanılır.²³

B. REF' KAVRAMININ GEÇTİĞİ ÂYETLER:

1- “...وَرَفَعَ بَعْضُهُمْ دَرَجَاتٍ...”²⁴ “...Allah onların kimilerinin derecelerini yükseltti.”

2- “...نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَأَةٍ...”²⁵ “...Biz dilediklerimizin derecelerini yükseltiriz...”

3- “...وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ...”²⁶ “...Allah bir kısmınızın derecelerini diğerlerine üstün kılandır...”

4- “...وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا...”²⁷ “Eğer dileyseydik onu da âyetlerimizle yüceltirdik...”

5- “...نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَأَةٍ...”²⁸ “...Biz dilediklerimizin derecelerini yükseltiriz...”

²³ Bkz. İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab**, Mısır, t.y., “R.F.'A.” md.; İsmail b. Hammâd el-Cevherî, **es-Sihâh**, Beyrut, 1399/1979, “R.F.'A.” md.; Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya el-Lüğavî, **Mücmelü'l-Lüğa**, thk. Zübeyr Abdülmuhsin Sultan, Beyrut, 1406/1986, “R.F.'A.” md.

²⁴ Bakara 2/253.

²⁵ En'âm 6/83.

²⁶ En'âm 6/165.

²⁷ A'râf 7/176.

6- “... فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ”²⁹ “(Bu kandil) Allah'ın yükseltilmesi-ne ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdir...”

7- “... رَفِيعَ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ”³⁰ “(O) dereceleri yükselten ve Arş'ın sahibi (Allah)...”

8- “... وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ...”³¹ “...Onların bir kısmının derecelerini diğerlerinden üstün kıldık...”

9- “... يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ...”³²

“Allah, sizden iman edenlerin ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yüksetsin.”

10- “... مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ”³³ “Yükseltilen ve temiz tutulan (sahifelerde).”

11- “... وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ”³⁴ “Biz senin şanını yüceltmedik mi?”

12- “... وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ...”³⁵ “...İyi davranış onu yükseltir...”

Buraya kadar verdiğimiz bu örnek âyetlerde geçen “رفع” kavramı, manevi anlamda bir yüceltme ve yükseltme anlamı ifade etmektedir.

Maddi anlamda bir nesnenin yükseltilmesi anlamını içeren diğer âyetler ise şunlardır:

1- “... وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ”³⁶ “Hani sizden ahit (kesin söz) almış ve dağı üzerinize kaldırmıştık...”

2- “... وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ”³⁷ “Hani İbrahim, İsmail’le beraber Beytin (Kâbe’nin) temellerini yükseltiyor...”

3- “... وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ”³⁸ “Ahirette bulunmaları (kesin söz vermeleri) için Tûr’u üzerlerine kaldırdık...”

²⁸ Yûsuf 12/76.

²⁹ Nûr 24/36.

³⁰ Mûmin 40/15.

³¹ Zümer 43/32.

³² Mücadele 58/11.

³³ Abese 80/14.

³⁴ İnşirah 94/4.

³⁵ Fâtır 35/10.

³⁶ Bakara 2/63.

³⁷ Bakara 2/127.

³⁸ Nisâ 4/154.

4- “...وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ”³⁹ “(Yûsuf) Anne ve babasını tahtın üzerine çıkarttı...”

5- “...إِنَّ اللَّهَ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا”⁴⁰ “Allah, sizin de gördüğünüz gibi semaları direksiz olarak yükseltti...”

6- “...وَرَفَعْنَا مَكَانًا عَلِيًّا”⁴¹ “Onu (İdris’i) yüce bir mekana yükseltmiştik.”

7- “...لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ...”⁴² “...Seslerinizi Peygamber’in sesinin üzerine çıkartmayın...”

8- “...وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ”⁴³ “Andolsun yükseltilmiş tavana (gökyüzüne).”

9- “...وَالسَّمَاءِ رَفَعَهَا”⁴⁴ “Gökyüzünü yükseltti...”

10- “...خَافِضَةً رَافِعَةً”⁴⁵ “O (kıyamet), alçaltıcı ve yükselticidir (dağları ve yeri alt üst edicidir).”

11- “...وَفُزِّشَ مَرْفُوعَةً”⁴⁶ “Onlar (cennetlikler) yükseltilmiş döşeklerdedirler.”

12- “...رَفَعَ سَمَكَهَا فَسَوَّيَهَا”⁴⁷ “Gökyüzünün kalınlığını (tavanını) yükseltti ve onu düzenledi.”

13- “...فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ”⁴⁸ “Orada (o yüce cennette) yükseltilmiş tahtlar vardır.”

14- “...وَأَلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ”⁴⁹ “Gökyüzüne bakmıyorlar mı? Nasıl yükseltildi?”

³⁹ Yûsuf 12/100.

⁴⁰ Ra’d 13/2.

⁴¹ Meryem 19/57.

⁴² Hucurât 49/2.

⁴³ Tûr 52/5.

⁴⁴ Rahmân 55/7.

⁴⁵ Vâkı’a 56/3.

⁴⁶ Vâkı’a 56/34.

⁴⁷ Nâziât 79/28.

⁴⁸ Ğâşiye 88/13.

⁴⁹ Ğâşiye 88/18.

Kanaatimizce Âl-i İmrân 55. âyette geçen “وَرَفَعْنَاكَ إِلَىٰ” ve Nisâ 158. âyette yer alan “بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ” ifadelerindeki “رفع” kavramının içerdiği anlam, bir nesnenin maddi/fiziki olarak bir yerden yükseltilmesi yani yukarı çıkartılması tarzındaki ikinci grup âyetler manzumesinin taşıdığı manayla örtüşmektedir.

C. HZ. İSÂ'NIN REF'İNE İLİŞKİN TEFSİRLERDE AKTARILAN HABERLER:

Hiz. İsa'nın ref'i ve Kur'an'ın da ifade ettiği gibi onun yerine öldürülen şahsın kimliği hakkında kaynak tefsirlerde dört ayrı rivayet yer almaktadır. Buna göre anlatılan olay şöyle gelişmiştir:

1- Hiz. İsa'nın havâirilerinden biri casusluk yaparak Yahudilere onun yerini haber verir. Kralın askerleri söz konusu yeri kuşatma altına aldıklarında Allah, o sahte havâirinin görüntüsünü Hiz. İsa'ya benzetir. Askerler de tutup onu salbederler, yani çarmıha gererek öldürürler.⁵⁰

Merhum Ebu'l-Leys es-Semerkindî, onun adının Yehûda (Tatyânus) olduğunu söyler.⁵¹ Barnabas İncil'inde de bu olay anlatılır ve adının Yehûda olduğu kaydedilir.⁵²

2- Yahudilerin kendisini öldürmeye geldiklerinde Hiz. İsa, havâirilerine hitaben: “Kim kendisinin bana benzetilerek öldürülmesi karşılığında cenneti satın almak ister?” diye sorar. İçlerinden birisi: “Ben” diye cevap verir. Allah da onu Hiz. İsa'ya benzetir ve onlar da İsa zannederek onu öldürürler. Bu arada Allah, Hiz. İsa'yı semaya ref eder.⁵³

3- Yahudiler, Hiz. İsa'yı öldürmesi için içlerinden birini, Hiz. İsa ve havâirilerinin bulunduğu mekana yollarlar. Allah, Mesih'i (Hiz. İsa'yı) semaya ref eder ve onu öldürmeye geleni onun görüntüsüne benzetir. Daha sonra bu yere gelen kralın askerleri onu Mesih sanarak öldürürler.⁵⁴

4- Yahudiler, Hiz. İsa'yı öldürmeyi planlayınca Allah Teâla onu semaya yükseltti. Yahudilerin önde gelenleri ise avam arasında fitne (kargaşa) çıkmasını diye bir başkasını tutup astılar ve onu halka karşı İsa olarak gösterdiler. Halk zaten Mesih'i yakinen tanıyıyordu; sadece

⁵⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân**, Mısır, 1388/1968, VI/12-17; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Râzî, **Mefâtihu'l-Ğayb**, Tahran, t.y., XI/100.

⁵¹ Bkz. Tefsiri **Ebi'l-Leys (Yazma)**, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bl. No: 224. I/vr. 112b-113a.

⁵² Bkz. **Barnabas İncili**, Bl. 217, s. 355-360.

⁵³ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, **Tefsîsu'l-Kur'âni'l-Azîm**, Kahire, 1376/1956, II/576.

⁵⁴ et-Taberî, a.g.e., VI, 12-17.

ismen biliyordu. Çünkü, Hz. İsa insanlar arasında pek sık dolaşmazdı.⁵⁵

Söz konusu bu haberler detayda birbirinden çok farklı görünse de, bunların birleştiği ortak nokta şudur: Salbedilen, yani çarmıha gerilerek öldürülen Hz. İsa değildi. Zaten Kur'an'da da bu varılan ortak nokta kesin bir gerçek olarak ortaya konmaktadır.

Öldürülen şahsın kimliğinin ne olup olmadığı hiç önemli değildir. Zira, Kur'an'daki peygamberlere ve onların kavimlerine yönelik haberlerde ayrıntıya asla girilmez.

Hz. İsa'nın refi, Kur'an nassı ile sabit ve kesin olmakla birlikte; onun mahiyeti hakkında gerek müfessirler, gerekse diğer alimler nezdinde birbirinden tamamen farklı iki ayrı görüş söz konusudur:

1- Müfessirlerin çoğunluğunun kabul ettiği meşhur olan görüşe göre Allah Teâla, Hz. İsa'nın ruhunu bedeni (cesedi) ile birlikte semaya yükseltmiştir.⁵⁶

2- Azınlıkta kalan bir grup alime göre ise Hz. İsa'nın refi bedenlenmiş, sadece ruhen gerçekleşmiştir.⁵⁷

Söz konusu bu iki bakış açısından hangisinin daha fazla ağırlık kazanıp kazanmadığını anlayabilmek ve objektif bir değerlendirmeye zemin hazırlayabilmek için; "Ref" kavramının "Teveffi" kavramıyla olan bağlantısını öncelikle ortaya koymanın ve daha sonra da gerek "ref" gerekse "teveffi" kavramlarıyla ilgili yorumların tahlilini yapmanın daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

III. "HZ. İSÂ İLE İLGİLİ OLARAK "TEVEFFİ" KAVRAMININ GEÇTİĞİ ÂYETLER:

Kur'an'da Hz. İsa'nın "VEFAT ETTİRİLMESİ" olayına sadece iki âyette temas edilmektedir: Bunlardan birincisi, Hz. İsa'nın "ref"ini gündeme getiren ve daha önce temas ettiğimiz Âl-i İmrân sûresinin 55. âyetidir. Diğeri ise Mâide sûresindeki şu âyettir:

“مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ”⁵⁸

“Ben onlara, ancak Senin bana emretmiş olduğun şeyi söyledim ve “benim de, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin” dedim. Ben onla-

⁵⁵ Fahrüddin er-Râzî, a.g.e., XI, 100.

⁵⁶ Mücâhid b. Cebr, **Tefsîru Mücâhid**, Beyrut, t.y., I/181; Ebu'l-Leys es-Semerkandî, **Tefsîru Ebi'l-Leys**, I, vr. 69b; Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, **el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an**, Kahire, 1387/1967, IV/99-100; Muhammed b. Muhammed Ebu's-Suûd el-İmâdî, **İrşâdü'l-Akli's-Selîm İlä Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Mısır, t.y., I/242; Vehbe Zuhaylî, **et-Tefsîru'l-Münîr**, Beyrut, 1411/1991, VI/20-21; Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, İstanbul, t.y., I/317.

⁵⁷ Muhammed Reşid Rîdâ, **Tefsîru'l-Menâr**, Beyrut, t.y., III/317; Ahmed Mustafa el-Merâğî, **Tefsîru'l-Merâğî**, Beyrut, 1394/1974, III/169.

⁵⁸ Mâide 5/117.

rın içinde olduğum sürece onları kolladım. Sen beni vefat ettirdiğinde (ölmüş gibi yapıp yeryüzünden aldığında) ise, artık onları görüp gözetleyen yalnız Sen oldun. Sen her şeye gerçek anlamda şahit olansın.”

Söz konusu bu iki âyette geçen “مَتَوَفِّكَ” ve “مَتَوَفِّتَنَ” kavramlarının gerek Arap dili açısından, gerekse Kur'an bütünlüğü çerçevesinde taşıdıkları anlamlara ve bu kavramlara ilişkin çeşitli müfessirler tarafından yapılan birbirinden farklı yorum ve te'villere geçmeden önce, “VEFÂ” kökünden türetilen diğer kelimelerin Kur'an'daki değişik kalıplarda kullanılan türevlerine ve bunların ifade ettiği genel anlamlara dikkat çekmek istiyoruz.

A- “İF'ÂL” KALIBINDAKİ TÜREVLER VE KULLANIMLAR:

Kur'an'da “VEFÂ” kökünden “İF'ÂL” kipiyle türetilen kelimeler “EVFÂ”, “EL-EVFÂ”, “VE'L-MÜFÜNE”, “EVFÎ”, şeklindeki türevlerdir.⁵⁹

Söz konusu bu kavramların ilgili âyetlerde taşıdıkları anlamlar ise ahde vefalı olma yani sözünde durma, bir şeyi eksiksiz yapma ve tam olarak verme gibi manalardır.

B- “TEF'İL” KALIBINDAKİ TÜREVLER VE KULLANIMLAR:

Bu kalıptan olan kavramlar da hemen hemen “İF'AL” kalıbından olan kavramların taşıdığı anlamların benzerini ifade etmekte ve onlara çok vefalı olma, bir şeyi tam yapma ve eksiksiz verme gibi manalar yüklenmektedir. Bu kelimeler, “VEFFÂ”, “VEFFÂHÜ”, “VÜFFİYET”, “YÜVEFFE”, “TÜVEFFÂ”, “TÜVEFFEVE”, “NÜVEFFÎ”, “يُوفِّيهِمْ”, “يُوفِّيهِمْ”, “LE MÜVEFFÜHUM” ve “لِيُوفِّيَهُمْ” kalıplarıyla Kur'an'da yer almaktadır.⁶⁰

Ayrıca “İSTİF'ÂL” kipinde “YESTEVFÜN” tarzında ayrı bir kalıp daha mevcuttur ki bu, Kur'an'da tek bir yerde geçmekte⁶¹ anlamı ise “tam ve eksiksiz yapma” demektir.

C- “TEVEFFÎ” KAVRAMININ LÜGAT ANLAMLARI VE ONUN KUR'ÂN'DA YER ALDIĞI ÂYETLER:

Arapça'daki “TEFE'ÜL” fiil kalıbından olan bu kavramın sözlük kaynaklarında farklı anlamlarının olduğundan bahsedilmektedir.

⁵⁹ Bu türev ve kullanımların yer aldığı âyetler için bkz. Bakara 2/40, 177; Âl-i İmrân 3/76; En'âm 6/152; Tevbe 9/111; Hüd 11/85; Yûsuf 12/59, 88; Ra'd 13/20; Nahl 16/91; İsrâ 17/34, 35; Hacc 22/29; Şu'arâ 26/81, Fetih 48/10; Neml 53/41; İnsân 76/7.

⁶⁰ Bkz. Bakara 2/272, 281; Âl-i İmrân 3/25, 57, 161, 185; Nisâ 4/173; Enfâl 8/60; Hüd 11/15, 109, 111; Nahl 16/111; Nûr 24/25, 39 Fâtır 35/30; Zümer 39/70; Ahkaf 46/19; Necm 53/38.

⁶¹ Bkz. Mutaffifin 83/2.

1- Birinin ruhunu almak yani öldürmek “Kabada nefsehu ve ruhahu”.

2- Bir şeyi bütünüyle almak ve kabzetmek “teveffeytü'l-mâle”, “teveffeytü's-şey'e”.

3- Uyku halindeki birinin bu esnada akıl ve şuur melekelerinden bütünüyle soyutlanması “teveffi'n-nâimi”.⁶²

“تَوَفَّى” kavramının geçtiği âyetler şunlardır:

1- “وَالَّذِينَ يَتُوفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا...”⁶³

“İçinizden ölenlerin ve geride eşler bırakanların...”

2- “...إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ كُنْتُمْ شُرَكَاءَ لِي بِالْحَقِّ وَإِنِّي أُرْسِلُكَ بِالرُّوحِ الْقُدُّوسِ ذِكْرًا لِلَّذِينَ آمَنُوا وَإِنِّي تَوَفِّيكَ وَإِنِّي مَعَكُم مِّنْ أَدْنَى السَّمَاءِ...”⁶⁴

“Hani Allah buyurmuştu ki: Ey İsa ben seni uyutup ölmüş (gibi) yapacağım...”

3- “...وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ...”⁶⁵

“...Ey Rabbimiz, bizim canımızı itaatkâr (iyi) kullarınla birlikte al!”

4- “...حَتَّى يَتُوفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ...”⁶⁶

“...Ölüm onları alıp götürene kadar...”

5- “...إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْتُمُ الْمَلَائِكَةَ ظَالِمِينَ أَنفُسِهِمْ قَالُوا...”⁶⁷

“Melekler, kendilerine yazık eden kimselere (canlarını alırken) derler ki...”

6- “...فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ...”⁶⁸

“ Ne zaman ki, Sen beni (onların içinden) çekip aldın, onları görüp gözetken sadece Sen oldun...”

7- “...وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ...”⁶⁹

⁶² Bkz. İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, “V.F.Y.” md.; el-Cevherî, **es-Sihâh**, “V.F.Y.” md.; el-Lügavî, **Mecmelü'l-Lüğa**, “V.F.Y.” md.; Ebu't-Tâhir Firuzâbâdî, **Kâmus Tercemesi**, “V.F.Y.” md.

⁶³ Bakara 2/234, 240.

⁶⁴ Âl-i İmrân 3/55.

⁶⁵ Âl-i İmrân 3/193.

⁶⁶ Nisâ 4/15.

⁶⁷ Nisâ 4/97.

⁶⁸ Mâide 5/117.

⁶⁹ En'âm 6/60.

“O Allah ki, gece vakti sizi uyutarak ölmüş gibi yapar, gündüz vakti de neler yaptığınızı bilir ve sonra da sizi o gündüz anında uyandırır (hayata döndürür)...”

8- “...حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا...”⁷⁰

“...Nihayet sizden birisine ölüm (fermanı) geldiğinde elçilerimiz (melekler) gelip onun canını alırlar...”

9- “...حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ...”⁷¹

“...(O günahkarların ömürleri tükenince) bilâhère elçilerimiz gelip canlarını alırlar...”

10- “...وَتَوَفَّيْنَا مُسْلِمِينَ...”⁷²

“...Ey Rabbimiz, bizim Müslüman olarak canımızı al!”

11- “...وَلَوْ نَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةَ...”⁷³

“(Ey Resülüm) Melekler, o inkarcıların canlarını alırken (hallerini) bir görseydin...”

12- “...وَأَمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ...”⁷⁴

“Ya onlara vaat ettiğimiz (kötü akibetler)in bir kısmını sana gösteririz, ya da canını alırlar...”

13- “...وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّىكُمْ...”⁷⁵

“...Ben ancak, sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim...”

14- “...تَوَفَّيْنَا مُسْلِمًا وَالْحَقَّيْنِ بِالصَّالِحِينَ...”⁷⁶

“...Ey Rabbim, beni Müslüman olarak öldür ve beni salihlerin arasına kat!”

15- “...الَّذِينَ تَتَوَفَّيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَلِمَاتِ أَنْفُسِهِمْ...”⁷⁷

⁷⁰ En'âm 6/61.

⁷¹ A'raf 7/37.

⁷² A'raf 7/126.

⁷³ Enfâl 8/50.

⁷⁴ Yûnus 10/46; Ra'd 13/40; Mü'min 40/77.

⁷⁵ Yûnus 10/104.

⁷⁶ Yûsuf 12/101.

⁷⁷ Nahl 16/28.

“Melekler, onların canlarını, kendilerine yazık eden kimseler olarak aldığında...”

16- “...الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهُمْ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ”⁷⁸

“Melekler, onların canlarını, iyi kimseler olarak aldıklarında...”

17- “...وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ”⁷⁹

“Allah, sizi yarattı sonra da öldürecek...”

18- “... وَمِنْكُمْ مَنْ يَتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ آزْدِلِ الْعُمْرِ”⁸⁰

“...Sizden kimilerinin (küçük yaşta) canları alınır, kimileri de ömrün en kötü çağına (ihtiyarlığa) itilir...”

19- “...قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ”⁸¹

“De ki: Sizinle ilgili olarak görevlendirilen melek (Azrâil) canınızı alacaktır...”

20- “...اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا”⁸²

“Allah, bazı kullarının canlarını ölümleri esnasında, henüz ölmemiş olan bazılarınınkini ise uykuları sırasında alır (onları ölmüş gibi yapar)...”

21- “... وَمِنْكُمْ مَنْ يَتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ ...”⁸³

“...Sizden kimilerinin de gençlik veya ihtiyarlık çağına) ermesinden önce canları alınır...”

22- “...فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّيْهُمْ الْمَلَائِكَةُ”⁸⁴

“Melekler onların canlarını aldıklarında ...ya halleri nice olur?”

Meallerin muhtevalarından da anlaşılacağı gibi, verdiğimiz bu 24 örnek âyetten sadece üçünde “تَوَفَّى” kavramı, vefat ettirmek yani fiilen ölümü gerçekleştirmek anlamının dışında kullanılmaktadır.

⁷⁸ Nahl 16/32.

⁷⁹ Nahl 16/70.

⁸⁰ Hacc 22/5.

⁸¹ Secde 32/11.

⁸² Zümer 39/42.

⁸³ Mü'min 40/67.

⁸⁴ Muhammed 47/27.

Özellikle Zümer sûresinin 42. âyetinde, bir kimseyi ölmüş gibi yapıp uykusundayken canını alma anlamına dikkat çekilmektedir.

Kanaatimizce Âl-i İmrân sûresinin p55. âyetinde geçen “مُتَوَفِّيكَ” kavramının, Zümer sûresindeki az önce değindiğimiz âyetin bu anlamıyla ilintili olması mümkündür ve böyle bir yaklaşım âyetin bağlamıyla da uyuşmaktadır.

Ayrıca, Mâide sûresindeki “تَوَفَّيْتَنِي” ifadesinin ise, bu kavramın az önce değindiğimiz “Kabzetmek” yani bir şeyi bütünüyle kaldırıp alma şeklindeki ikinci sözlük anlamıyla alakalı olması da kuvvetle muhtemeldir.

Zaten müfessirlerin çoğunluğu da “مُتَوَفِّيكَ” ve “تَوَفَّيْتَنِي” kavramlarına, “öldürme” (vefat ettirme) anlamının dışındaki bu iki anlamı yüklemeyi daha fazla tercih etmişlerdir.⁸⁵

D- “TEVEFFİ” KAVRAMI HAKKINDAKİ MÜFESSİRLERİN YORUMLARI:

Müfessirlerin bu kavram üzerinde yaptıkları yorumlar, doğrudan doğruya onun muhtemel sözlük anlamlarıyla bağlantılı olarak ortaya konmuş olup, özellikle Âl-i İmrân sûresinin 55. âyetindeki “يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ كُنْ صَادِقًا لِلَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ لَكَ الْبَحْرَيْنِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا سَوَّىٰ بَصِيرَتُهُمْ أَمْ وَرَأَيْكَ إِلَىٰ” ifadesi hakkında şu izahlar yapılmıştır:

1- Bu ifadelerde geçen vefat, uyutma tarzındaki bir vefattır. Buna göre bunun anlamı: “Ey İsa, seni uyutacağım ve Bana (Katıma) yükselteceğim” demektir.

2- Âyette takdîm-te’hir söz konusudur. Buna göre bu âyetin anlamı: “Ey İsa, seni Bana (Katıma) yükselteceğim, seni inkarcılardan arındıracağım (kurtaracağım) ve seni bundan sonra vefat ettireceğim” biçimindedir.

3- Ölüm anlamındadır. “Ey İsa, Ben seni öldüreceğim ve Bana yükselteceğim” demektir. Çünkü, Allah onu gündüz vakti üç saat süreyle öldürmüş, sonra tekrar diriltmiş ve bilâhare de ref etmiştir.

4- “Teveffî” , “Kabz” yani Hz. İsa'nın ruhunun cesediyle birlikte yeryüzünden kaldırılması (çekilip alınmasıdır). Buna göre âyetin mana-

⁸⁵ Abdullah b. Abbâs, **Tenvîru'l-Mikbâs Min Tefsiri İbn Abbâs**, Mısır, 1378/1959, s. 48, 105; Celâlüddin es-Suyûtî, **ed-Dürerü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr**, Tahran, t.y., II/36; İbn Cerîr et-Taberî, a.g.e., III/291; Fahrüddin er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, VIII/67; Sıdık Hasan Han, **Fethu'l-Beyân**, Kahire, ty., III/123; Konyalı Mehmed Vehbi, **Hulâsatu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân**, İstanbul, 1969, III/1363.

sı şöyle olur: “Ey İsa, seni yeryüzünde ölüm söz konusu olmadan kendi katıma çekip alıp müşriklerin ve kafirlerin arasından ref’ edeceğim.”⁸⁶

E- “REF” ve “TEVEFFİ” KAVRAMLARIYLA İLGİLİ YORUMLARIN TAHLİLİ:

Müfessirlerin büyük çoğunluğu, Hz. İsa’nın “ruh ma’al’cesed” şeklinde yani bedeniyle birlikte ruhunun yeryüzünden yükseltilmesi görüşünü tercih etmişlerdir. Hz. İsa’nın “ref’i”nin bu tarz bir yorumla algılanması kanaatimizce gerek Âl-i İmrân sûresinin 55. âyetindeki “وَرَأَيْتَكَ إِلَىٰ”، gerekse Nisâ sûresinin 158. âyetindeki “بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ” ifadelerindeki bağlamlarıyla daha fazla örtüşmektedir.

Ancak merhum Muhammed Reşid Rıdâ ve Ahmed Mustafa el-Merâği gibi bazı müfessirler ise “ref” olayının bedenî değil, ruhî olarak gerçekleştiğini öne sürmektedirler.⁸⁷ Onlar “تَوَفَّى” kavramını da fiilen öldürme yani ruhun bedenden ayrılması şeklinde anlamaktadırlar. Onlara göre, Allah Hz. İsa’yı vefat ettirmiş, sonra da ruhunu cennete yükseltmiştir. El-Merâği bu yaklaşımı şu cümlelerle savunmaya çalışmaktadır:

“Birinin ruhuna hitabetmede herhangi bir gariplik yoktur. Çünkü, ruh insanın özü ve hakikatidir. İnsan da ruha sahip olduğu sürece insandır.”⁸⁸

Burada şunu belirtelim ki “ref” olgusunun böyle bir yaklaşımla algılanması halinde gerek dil mantığı, gerekse Hz. İsa’nın ref’ olayını gündeme getiren tarihi rivayetler açısından bazı problemler ortaya çıkması ve zihinlerde bazı istifhamların uyanması da mümkündür. Şöyle ki:

1- Acaba âyetteki “يَا عِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىٰ” şeklindeki ilâhî hitabın muhatabı sadece Hz. İsa’nın ruhu mıydı?

⁸⁶ Ebû Zekeriyye Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ, **Meâni’l-Kur’ân**, I/219; İbn Cerir et-Taberî, a.g.e., III/289-291; İbn Kesir, a.g.e., I/366; Cârullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an Hakâiki’t-Tenzil**, Beyrut, t.y., I/432-433; Ebu’l-Ferec Abdurrahman İbnü’l-Cevzî, **Zâdü’l-Mesir fi İlimi’t-Tefsir**, Dımaşk, 1384/1964, I/396; Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, **Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl**, Mısır, t.y., I/160; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, **Fethu’l-Kadir**, Mısır, 1383/1964, II/95; Muhammed Cemâlüddin el-Kâsîmî, **Mehâsinü’t-Te’vîl**, Mısır, 1377/1957, IV/851; Ebu’l-Âlâ el-Mevdûdî, **Tefhîmu’l-Kur’ân**, (trc. Heyet), İstanbul, 1986, I/211-212; Vehbe Zuhaylî, a.g.e., VI/20-21.

⁸⁷ Bkz. **Tefsîru’l-Menâr**, Beyrut, t.y., III/317; **Tefsîru’l-Merâği**, Beyrut, 1394/1974, III/169.

⁸⁸ Bkz. **Tefsîru’l-Merâği**, III/169.

2- “رفع” ve “نَوَى” olayları gerçekleşmeden önce geleceğe yönelik ilâhî tecellileri haber olan Hz. İsa'nın, daha ruhu bedenini terk etmemişken (sağken); yalnızca ruhuna hitabedilmesinin akıl ve örf açısından dayandırılabilir haklı bir gerekçesi var mıdır?

3- Âyetlerde, ref'in ruhi olduğunu gösteren sınırlandırıcı ve açıklayıcı kesin bir beyan mevcut mudur?

4- Hz. İsa'nın ruhu ref' olunduysa cesedi nerede kaldı? Yoksa cesette ayrıca mı ref' olundu? Hz. İsa'ya benzetilen şahsın cesedinin yanısıra ortada ikinci bir ceset de kaldı mı?

Kanaatimizce bu ve benzeri sorulara makul ve mantıklı cevaplar bulmak oldukça zor olsa gerektir.

Merhum Konyalı Mehmed Vehbi Efendi de “ref” olayının hem ruhi, hem de bedeni olduğunu savunur ne Nisâ sûresinin 158. âyeti hakkında şunları söyler:

“İsa (a.s)'ın semaya ref'i bu âyetle sabittir ve semaya ref' etmek kudret-i beşere nispetle müteazzır ise de Allah Teâlâ'nın kudretine ve hikmetine nazaran asla taazzür olmadığını beyan için Cenâb-ı Hak âyetin âhîrinde azîz ve ğâlib olduğuna ve kemâl-i ilmîne işaret için hakim olduğunu ve İsa (a.s)'ın semaya ref'e kudret ve hikmetinin kâfi bulunduğunu beyan buyurmuştur.”⁸⁹

Müfessirlerin çoğunluğu, ref' keyfiyetinin sadece ruhla değil, aynı zamanda bedenle birlikte gerçekleştiği şeklindeki görüşlerini Hz. İdris (a.s)'le ilgili âyetin desteklediğini öne sürerler. Söz konusu âyette: “وَرَفَعْنَاهُ عَلَىٰ مَكَانًا عَلِيًّا”⁹⁰ “Biz, onu yüce bir yere yükselttik” buyrulmaktadır. Onlara göre, yüce yerden maksat, semadır. Müfessir Hâzin de bu âyet hakkında şunları söyler: “O, semaya yükseltildi. En doğru görüş budur.”⁹¹ Çünkü Kur'an mantığına göre “عَلِيًّا” kelimesi, manevi olarak yüce anlamına geldiği gibi, maddi (fizikî) olarak “yüksek yer” anlamına da gelmektedir.

⁸⁹ Bkz. **Hulâsâtu'l-Beyân**, III/1108; Aynı yaklaşımı merhum Fahreddin er-Râzi de eserinde sergilemektedir. Bkz. Mefâtihu'l-Gayb, XI/103.

⁹⁰ Meryem 19/57.

⁹¹ Hâzin, a.g.e., III/224.

Söz gelimi “فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ”⁹² ifadesi “Hüküm, yüce ve ulu olan Allah’ındır” manasında kullanıldığı halde, “مَكَانًا عَالِيًّا” ifadesi de yüksek yer anlamında kullanılmaktadır. Yine “أَعْلَى” kelimesi de aynı şekilde hem manevi anlamda en yüce, hem de maddi anlamda en yüksek manalarına gelmektedir. Mesela: “أَتَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى.”⁹³ “Ben sizin en Yüce Rabbinizim” ve “سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى.”⁹⁴ “Rabbinin en yüce adını tesbih et!” ifadelerinde manevi anlamda yücelik kastedilirken; “وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى.”⁹⁵ “O, en yüksek ufukta iken” ifadesinde ise maddi ve fizikî olarak en yüksekte bulunan şeklinde bir mana hedeflenmektedir. Dolayısıyla “وَرَفَعْنَا مَكَانًا عَالِيًّا” “Biz onu (İdris’i) en yüksek bir yere (semaya) kaldırdık” âyetinde de maddi açıdan olan yükseklik kastedilmektedir. Ayrıca âyette “مَعَامًا” yerine “مَكَانًا” buyurulduğunu da göz önüne alırsak; “en yüksek bir yer” şeklindeki yaklaşımın daha İsbetli olabileceğini düşünmekteyiz. Bu bağlamda Hz. İsbâ’yla ilgili “ref” olgusunun da ruhî değil, aynı zamanda bedenî bir çerçevede gerçekleştiği kanaatindeyiz.

“Ref” ve “Teveffi” kavramlarını birbiriyle bağlantılı olarak algılayan müfessirlerinin çoğunluğunun söz konusu bu yorumlarından ortaya çıkan sonuca göre Hz. İsbâ (a.s), ya ruhu ve bedeniyle birlikte topyekün kabzedilerek, ya da uyku halinde adeta ölmüş gibi yapılarak yeryüzünden alınıp gök yüzüne yükseltilmiştir.⁹⁶

Hiç şüphe yok ki çoğunluğunun benimsediği bu yorumun tabii bir uzantısı ve kaçınılmaz bir sonucu da Hz. İsbâ’nın kıyametin büyük alametlerinden biri olarak tekrar yer yüzüne inmesi durumudur. Prensipte olarak Hz. İsbâ’nın ölmediğini kabul edenlere göre, Kur’ân’daki bazı âyetlerde onun yeniden yeryüzüne ineceğine dair işaretler vardır.

Meselâ pek çok müfessirin özellikle de merhum Ebu’l-Leys es-Semerkandî (r.a.)’nin de beyan ettiği gibi, âyette geçen “وَمُطَهَّرَكَ مِنَ الذِّينِ كَفَرُوا” ifadesinden maksat “seni onların elinden kurtaracağım” demektir.⁹⁷ Bu

⁹² Mü’min 40/12.

⁹³ Nâzi’ât 79/24.

⁹⁴ “Alâ 87/1.

⁹⁵ Necm, 53/7.

⁹⁶ el-Ferrâ, a.g.e., I/219; et-Taberî, a.g.e., III/289-291; İbn Kesîr, a.g.e., I/366; ez-Zemahşerî, a.g.e., Beyrut, t.y., I/432-433; İbnü’l-Cevzî, a.g.e., Dimaşk, 1384/1964, I/396; en-Nesefî, a.g.e., Mısır, t.y., I/160; eşŞevkânî, a.g.e., Mısır, 1383/1964, II/95; el-Kâsımî, a.g.e., Mısır, 1377/1957, IV/851; el-Mevdûdî, a.g.e., (trc. Heyet), İstanbul, 1986, I/211-212; Vehbe Zuhaylî, a.g.e., VI/20-21.

⁹⁷ Bkz. Tefsîru Ebi’l-Leys, I, vr. 69b.

yorum çerçevesinde düşünecek olursak; Allah'ın, Hz. İsa'nın ölümüne müsaade etmeyeceği gibi bir sonuç ortaya çıkmakta ve buna göre de onun ruhunun, cesediyle birlikte ref olunma ihtimali kuvvet kazanmaktadır.

Cumhurun dışındaki bazı yorumcular ise, Hz. İsa'nın öldüğünü, dolayısıyla nüzülünün söz konusu olmadığı görüşünü kabul ederler ve ilgili ayetleri müfessirlerin çoğunluğundan farklı bir tarzda yorumlarlar.

Söz gelimi merhum Seyyid Kutub, Hz. İsa'nın ref'inin ve vefatının nasıl gerçekleştiği meselesinin, te'vili Allah'tan başkasının bilemeyeceği "MÜTEŞABİHÂT" konularına dahil olan hususlardan biri olduğunu iddia eder.⁹⁸

IV- Hz. İSÂ'NIN NÜZÛLÜNE İŞARET EDEN ÂYETLER VE BUNLARA İLİŞKİN YORUMLAR:

Şunu açıkça vurgulamak gerekirse, Hz. İsa'nın yeryüzüne ineneğine dair Kur'an-ı Kerim'de kesin nass niteliği taşıyan ve yoruma ihtiyacı olmayan sarih bir âyet yoktur. Ancak bazı âyetlerin, doğrudan olmasa da dolaylı olarak bu konuya temas ettiği, nüzül-i İsa hakkında işaretler ve mesajlar taşıdığı birçok müfessir tarafından öne sürülmüştür. Bu âyetlerden ilki şudur:

”وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا“⁹⁹

“Ehl-i Kitab'dan hiç kimse müstesna olmamak üzere muhakkak ölümünden önce ona (İsa'ya) inanacak ve o da âhiret günü onlar aleyhinde şahitlik yapacaktır.”

Âyette birbirinden farklı yorumların yapılmasına yol açan iki zamir söz konusudur. Bunlardan biri “بِهِ”, diğeri ise “مَوْتِهِ”dir. Çok az sayıdaki istisnalar bir tarafa bırakılacak olursa birinci zamirin Hz. İsa'ya ait olduğu konusunda neredeyse ittifaka yakın bir anlayış oluşmuş ve “ona inanacaktır” ifadesinden maksadın “Hz. İsa'ya inanacaktır” biçiminde algılanması gerektiği ileri sürülmüştür.

Asıl zıt yorumların yapılmasına yol açan zamir ise “قَبْلَ مَوْتِهِ” ifadesinde yer almaktadır. “Ölümünden önce” deyiminin, hem Hz. İsa'ya, hem de Ehl-i Kitab'dan olan herkese yönelik olma ihtimali,¹⁰⁰ farklı algılama probleminin doğmasına sebep olmaktadır.

⁹⁸ Bkz. Fî Zilâli'l-Kur'an, Beyrut, 1391/1971, I/595-596.

⁹⁹ Nisâ 4/159.

¹⁰⁰ Bkz. İbn Abbâs, a.g.e., s. 85; el-Ferrâ, a.g.e., I/294-295; İbn Cerîr et-Taberî, a.g.e., XVI, 18-23; Fahreddin er-Râzî, a.g.e., XI/104; İbn Kesîr, a.g.e., I/366; Kurtûbî, a.g.e., VI/10-11; Nizâmüddin el-Hasan b. Muhammed en-Neysâbüri, **Ğarâibu'l-Kur'an ve Rağâibu'l-Furkân**, Mısır, 1381/1962, VI/15; Nâsirüddin Kadî el-Beydâvî, **Envâru't-**

Söz konusu zamirin Ehl-i Kitâb'la bağlantılı olduğu görüşünü kabul edenler, ölmek üzere olan o şahsın gerçeği görerek Hz. İsa'ya inanaacağı yorumunu yapmaktadırlar. Dolayısıyla yeis halinde gerçekleşen ve tabii geçerli sayılmayan böyle bir ikrar sebebiyle de Hz. İsa, ahiret günü o kişilerin aleyhinde şahitlik edecektir.

Ne var ki söz konusu bu yaklaşım, Fahreddin er-Râzi'nin de dediği gibi¹⁰¹ âyetin açık ifadesine ters düşmektedir. Zira, burada geçersiz sayılacak olan imandan ziyade, geçerli kabul edilecek iman olgusundan söz edilmektedir. Yine Merhum Elmalılı da böyle bir yorumun âyetin zahirine muvâfık olamayacağını; çünkü, âyette “حِينَ مَوْتِهِ” yani “ölümünde” değil, bilakis “قَبْلَ مَوْتِهِ” yani “ölümünden önce” ifadesi kullanıldığını beyan etmekte ve Hz. İsa'nın ahiret günü Yahudiler hakkında “Ya Rabbi, bunlar beni tekzib ettiler”, Hıristiyanlar hakkında ise “Ya Rabbi, bunlar bana ilâh ve İbnullah (Allah'ın oğlu) dediler” diyerek aleyhlerinde şahadette bulunacağını haber vermektedir.¹⁰²

Hız. İsa (a.s)'nın nüzûlüne işaret eden ikinci âyet Zuhrûf sûresinde yer alan şu âyettir: “وَأَنَّهُ لَعَلَّمٌ لِّلسَّاعَةِ...”¹⁰³ “Hiç şüphe yok ki, O (İsa) kıyame-tin (beyanı açısından) bir bilgi kaynağıdır.”

Müfessirlerin çoğunluğunun ifade ettiklerine göre; âyetin baş tarafındaki “وَأَنَّهُ” kelimesinin sonunda yer alan zamirle amaçlanan şahıs Hz. İsa'dır.¹⁰⁴ Bazıları ise “O'ndan maksat Kur'an'dır veya Muhammed Mustafa'dır”¹⁰⁵ demişlerse de, bu pek taraftar bulmamıştır. Çünkü, bundan önce geçen 59. âyet ile, bundan sonraki 63. âyetin bağlamları söz konusu bu âyetle paralellik arz etmektedir. Her üçünde de bahse konu olan şahıs Hz. İsa'dır. Dolayısıyla bunun dışındaki yaklaşımlar, kanaa-timizce pek tutarlılık arz etmemektedir.

Âyetteki ikinci kelimeyi Ashab'dan bazıları özellikle de İbn Abbâs (r.a) “لَعَلَّمٌ” diye de okumuştur.¹⁰⁶ Bu okuyuşa göre âyetin ilk cümlesinin

Tenzil ve Esrârü't-Te'vil, Kahire, t.y., s. 141; eş-Sevkânî, a.g.e., I/534; Kâsimî, a.g.e., V/1811; Konyalı Mehmed Vehbî, a.g.e., III/1109; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul, 1968, III/1519-1520.

¹⁰¹ Bkz. Mefâtihu'l-Ğayb, XI/104.

¹⁰² Bkz. Hak Dini Kur'an Dili, III/1519-1520.

¹⁰³ Zuhrûf 43/61.

¹⁰⁴ İbn Abbâs, a.g.e., s. 415; Ebu'l-Leys es-Semerkindî, **Tefsîsu Ebi'l-Leys**, I/vr. 68b; Alâ'u'd-Din Ali b. Muhammed el-Hâzin, **Lübâbü't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil**, Beyrut, t.y., IV/108; ez-Zemahşerî, a.g.e., III/494; en-Nesefî, a.g.e., IV/122; Vehbe Zuhaylî, a.g.e., XXV/173.

¹⁰⁵ Sıdık Hasan Han, a.g.e., VIII/428; eş-Sevkânî, a.g.e., IV/562.

¹⁰⁶ Sıdık Hasan Han, a.y.; eş-Sevkânî, a.y.

anlamı şöyle olmaktadır: “Hiç şüphe yok ki o (İsâ), kıyametin bir alame-tidir.”

Bazı müfessirler tarafından Hz. İsa'nın nüzulüne işaret eden hu-suslardan biri olarak onun çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde insan-larla konuşacağını haber veren âyetler¹⁰⁷ delil olarak öne sürülmekte ise de, söz konusu bu âyetlerin onun nüzulü için delil sayılmasına hak-lı itirazların olabileceğini ve bunun “zorlama” bir yorum sayılacağını tahmin etmekteyiz. Çünkü, âyette geçen “KEHLEN” ifadesinden “insa-nın ulaştığı tam olgunluk çağı” kastedilir ve bunun 30-40 yaşları arası olduğu kabul edilir.¹⁰⁸

Lügat kaynaklarında da “kühûlet” dönemi 30-40 veya 33-50 yaşla-rı arası olarak kabul edilir.¹⁰⁹

Hız. İsa'nın 30 yaşından takriben 33 yaşına kadar resul olarak gö-rev yaptığı tarihen sabit olunca¹¹⁰ zaten “kühûlet” dönemi içinde insan-larla konuşmuş olacağı sonucu ortaya çıkar.

Hız. İsa'nın kıyametin alameti olması konusu ise müfessirler tara-fından iki şekilde yorumlanmıştır:

- 1- Hız. İsa'nın semadan yeryüzüne inmesi kıyamet için bir işarettir.
- 2- Hız. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi ve onun, hayret verici bazı mucizelerin meydana gelmesinde baş rol oynaması kıyametin ola-cağının bir delilidir. Çünkü, Hız. İsa'nın ölüleri diriltmiş olması, âhîret gününde ölülerin de diriltileceğine delalet eder.¹¹¹

Hız. İsa (a.s.)'nın yeryüzüne ineceği tezini kabul eden ve yukarıda ifade ettiğimiz âyetleri bu doğrultuda yorumlayanlar, söz konusu bu yorumlarına en büyük delil ve mesned olarak Hız. Peygamber (s.a.v)'den nakledilen hadisleri göstermektedirler.

Buhârî ve Müslim'in “Sahih”leri ile Tirmizî'nin “Sünen”inde yer alan bir hadiste, Allah Resûlü (a.s.m) tarafından Hız. İsa'nın yeryüzüne ineceği şu ifadelerle haber verilmektedir:

¹⁰⁷ Bkz. Âl-i İmrân 3/46; Mâide 5/110.

¹⁰⁸ Bkz. Fahrüddin er-Râzî, a.g.e., VIII/52; en-Neysâbüri, a.g.e., III/194.

¹⁰⁹ Bkz. İbn Manzûr, a.g.e., “KHL” md.; el-Cevherî, a.g.e., “KHL” md.; Ebû Mansûr Mu-hammed b. Ahmed el-Ezherî, **Mu'cemu Tehzîbi'l-Lüğa**, Beyrut, 2001, Dâru'l-Ma'rifê, “KHL” md.

¹¹⁰ Bkz. Alâuddin el-Hâzin, **Lübâbü't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl**, I/235.

¹¹¹ İbn Abbâs, a.g.e., s. 415; el-Hâzin, a.g.e., IV/108; ez-Zemahşerî, a.g.e., III/494; en-Nesefî, a.g.e., IV/122; eş-Şevkânî, a.g.e., IV/562; Sıddık Hasan Han, a.g.e., VIII/428; Konyalı Mehmed Vehbî Efendei, a.g.e., XIII/ 5227; Vehbe Zuhaylî, a.g.e., XXV/173; es-Sâbüni, a.g.e., III/162.

والذى نفسى بيده ليوشكن أن بن مريم حكما مقسطا فيكسر الصليب ويقتل الخنزير ويضع الجزية ويفيض المال
والذى نفسى بيده ليوشكن أن بن مريم حكما مقسطا فيكسر الصليب ويقتل الخنزير ويضع الجزية ويفيض المال
حتى لا يقبله أحد.”¹¹²

“Canım (kudreti) elinde olan Allah’a andolsun ki, Meryem’in oğlunun (İsâ’nın) adil bir hakim olarak aranıza inmesi (gelmesi) hiç şüphesiz yaklaşmaktadır. O, haçı kıracak, domuzu öldürecek (onların yok edilmesini emredecek), cizyeyi kaldıracak, (halkın elindeki) mal o denli çoğalacak ki, onu kabul edecek (yardıma muhtaç) hiç kimse olmayacaktır.”

Ayrıca kıyametin on alametini gündeme getiren başka bir hadiste de Hz. İsâ’nın (yeryüzüne) ineceğinden bahsedilmektedir.¹¹³

IV- GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ:

Özetle ifade edecek olursak: Hz. İsâ (a.s)’nın ref’i, müfessirler tarafından birbirinden farklı iki anlayış çerçevesinde yorumlanmakta ve algılanmaktadır:

Çoğunluğunun benimsediği birinci anlayışa göre, Hz. İsâ’nın ruhu ve bedeni aynı anda yeryüzünden alınmış ve yükseltilmiştir.

İkincisine göre ise, ref’e konu olan beden değil, ruhtur.

Müfessirlerin ref’ olgusuyla ilgili bu yaklaşımlarının, onların “Teveffî” kavramı hakkındaki yorumları ve bakış açılarıyla birebir paralellik arz eder. Bunun tabii bir sonucu olarak, Hz. İsâ’nın ref’inin ruh ve bedenle birlikte gerçekleştiğini kabul eden çoğunluk, “Teveffî”den maksadın öldürmek olmadığını söyler. Onlara göre, Allah Hz. İsâ’yı ya uyutup ölmüş gibi yapmış, ya da topyekün yeryüzünden kaldırmıştır (kabzetmiştir). Bu görüş sahiplerinden bazıları da âyette takdim-te’hîr olduğunu öne sürerler. Onlara göre Allah, Hz. İsâ’yı önce ref’ etti, sonra da kıyamet kopmadan önce öldürecektir.

Hz. İsâ’nın ruhu ref’ olunmuştur diyen ikinci gruba göre ise, Allah, Hz. İsâ’yı vefat ettirmiş sonra da ruhunu yeryüzünden kaldırmıştır.

¹¹² Bkz. Ebu’l-Hasan Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, “**el-Câmi’u’s-Sahîh**”, İstanbul, Kitâbu’l-Buyu’ (34), B. 102, nr. 1; Ebu’l-Hüseyn Muhammed b. Haccâc, “**el-Câmi’u’s-Sahîh**”, İstanbul, 1401/1981, Kitâbu’l-İmân (1), nr. 242-243; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ Sevre et-Tirmizî, “**es-Sünen**”, İstanbul, 1401/1981, Kitâbu’l-Fiten (34), B. 54, nr. 2233.

¹¹³ Bkz. Müslim, a.g.e., kitâbu’l-Fiten (52), nr. 39; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, “**es-Sünen**”, İstanbul, 1401/1981, Kitâbu’l-Melâhim (31), B. 12, nr. 4311; et-Tirmizî, a.g.e., Kitâbu’l-Fiten (34), B. 21, nr. 2183; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd İbn Mâce el-Kazvîni, “**es-Sünen**”, İstanbul, 1401/1981, Kitâbu’l-Fiten (36), B. 28, nr. 4055; Ahmed İbn Hanbel, “**Müsned**”, İstanbul, 1402/1982, IV/6, 7.

Kanaatimizce her iki kavramla ilgili çoğunluğunun benimsediği görüş, özellikle hadislerin beyanlarıyla çelişmemesi açısından daha İsbâetlidir.

Hiz. İsa'nın ref'i ve nüzûlü meselesi, geçtiğimiz yıllarda bazı araştırmalara da konu olmuştur.¹¹⁴

Söz konusu bu araştırmalarda savunulan ortak yaklaşım: Hiz. İsa'nın Allah tarafından vefat ettirilip sadece ruhunun ref' edildiği, dolayısıyla da yeryüzüne inmesinin söz konusu olmayacağıdır.

Adı geçen araştırmalarda katılabileceğimiz bazı yorumlar olduğu gibi, katılamayacağımız bizce objektif sayılmayan değerlendirmeler de mevcuttur. Söz gelimi "teveffi" kavramının Hiz. İsa'nın hem ölmediği, hem de öldüğü yorumuna müsait bir kavram olduğu tarzındaki yaklaşıma bizim de katılmamız mümkündür. Ancak, başka bir araştırma referans gösterilerek şu cümlelere tenkitsiz tarzda yer verilmesi, hem araştırmacının yukarıdaki kişisel yorumu ile çelişmekte hem de objektifliğe ve bilimsel anlayışa ters düşmektedir: "Yüce Allah, Hiz. Peygamber'den önce hiç kimseye ölümsüzlük bahşetmediğini kesin olarak ifade ettiği ve "hiç kimse" ifadesinin kapsamına Hiz. İsa'nın da gireceği şüphesizdir. Şu halde Hiz. İsa'nın ölmediğini ve kıyametten önce yeryüzüne ineceğini iddia etmek bu âyete ve Kur'an'ın bütününe ters düşmekten başka bir şey değildir."¹¹⁵

Aslında bu anlayışın, Hiz. İsa'nın ölmediğini ve yeryüzüne ineceğini savunanlar adına da son derece haksız bir eleştiri olduğu kanısındayız. Çünkü, Hiz. İsa'nın yeryüzüne ineceğini kabul edenler, onun ölümsüz olacağı tezini savunmamaktadırlar. Zira, Hiz. İsa (a.s), kıyamet alameti olarak yeryüzüne inecek ve Allah'ın takdiriyle kıyamet kopmadan önce vefat edecektir. Bunun, genelde Kur'an'ın bütününe, özelde de: "Senden önce hiçbir insana ebedi hayat vermedik..." âyetine¹¹⁶ ters düşecek bir yönü yoktur.

Hatta iyice dikkat edilecek olursa, ileri sürülen bu iddianın aksine olarak; Âl-i İmrân suresi 55. âyette geçen "قَبْلَ مَوْتِهِ" ifadesinin sonunda yer alan zamirin Hiz. İsa'ya ait olduğu yorumunu yapan müfessirlerin söz konusu bu değerlendirmelerine göre: Bu ifadenin bizzat zahiri görüntüsü, kıyametin bir alameti olarak yer yüzüne inecek olan Hiz. İsa'nın, kıyamet kopmadan öleceğine zaten kesin bir delil teşkil etmek-

¹¹⁴ Bkz. Mehmet Ünal, "Tefsir kaynaklarına Göre Hiz. İsa'nın Ölümü, Ref'i ve Nüzûl Meselesi", Ankara, 2000, İslamiyat Araştırmaları Dergisi, s. 133-146; M. Hayri Kırbaşoğlu, "Hiz. İsa'yı (a.s) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", Ankara, 2000, İslamiyat Araştırma Dergisi, s. 147-168.

¹¹⁵ Bkz. Mehmet Ünal, a.g.m., s. 138.

¹¹⁶ Enbiya 21/34.

tedir. Çünkü “ölümünden önce” anlamındaki bu ifade, fani olan her canlı gibi Hz. İsa'nın da ilâhî yasa gereği, kıyamet kopmadan ölümü tadacağına yönelik çok net bir mesaj taşımaktadır.

Hız. İsa'nın nüzulü konusunda varit olan tüm hadislerin çeşitli yönlerden tenkitlerinin ele alındığı bir bilimsel çalışmada,¹¹⁷ Hz. Resûlullah (a.s.m)'a isnat edilen bu nevi haber ve rivayetlere ilişkin yapılan eleştirilerin hem katıldığımız, hem de katılmadığımız yönleri mevcuttur.

Söz konusu rivayetlerin bütünü'nün lafzî mütevatir niteliği taşımadığı, onların ancak haber-i vâhid kapsamında ele alınması gerektiği ve haber-i vâhidin ise itikadî konularda delil olarak öne sürülemeyeceği¹¹⁸ biçimindeki değerlendirmeye biz de katılıyoruz. Çünkü, bu nevi haberler Cumhur'a göre de kat'î ilim değil, sadece zann-ı râcîh ifade eder.¹¹⁹

Ayrıca Hz. İsa'nın nereye ineceği konusundaki birbiriyle çelişkili rivayetler ile nüzul sonrası gerçekleşecek olayları ince ayrıntılarına varınca kadar anlatan bazı haberlerin sağlam olamayacakları, dolayısıyla Hz. Resûlullah'a ait olmayan bazı mevzu rivayetlerin söz konusu bu hadisler arasına sokulma ihtimalini de göz ardı etmiyoruz. Özellikle Hz. İsa'nın nereye ineceği hususundaki birbiriyle çelişkili haberlerin mevzu olma ihtimali daha da yüksek olabilir. Çünkü, bazı coğrafya parçalarını değerli göstermek ve adeta oraları kutsallaştırmak veya var olan kutsallığını arttırmak için buraları öven bazı mevzu haber ve isnadların ortaya konduğu bir vaki'dir. Bu açıdan olaya bakılacak olursa, Hz. İsa'nın bir mekana inmesi, hiç kuşkusuz oranın değerini mânen yücelten bir unsur olarak görülebilir.

Ancak, Hz. İsa'nın nüzulünü haber veren hadislere, genellikle İslam öncesi din ve kültürlerden etkileşim adına İslam'a sızmış İsrâiliyat ve Mesihiyat gözüyle bakmanın ve hatta bu rivayetlerin kesinlikle mevzu veya merdûd olma ihtimalinden söz etmenin¹²⁰ objektiflikle bağdaşmayacağını düşünüyoruz.

Biz yine de objektif davranarak böyle bir ihtimali gündem dışına itmemek kaydıyla bu nevi benzer ifadelerin, her üç dinin ortak normları ve öğeleri olma ihtimalinin de söz konusu olabileceği kanaatindeyiz.

Hız. İsa'nın adil bir hakim olarak ineceğinden söz eden hadis in Mesihî ve İsrâilî bir haber olma ihtimali mantıken çok zayıftır. Çünkü

¹¹⁷ Bkz. M. Hayri Kırbaoğlu, “Hz. İsa'yı (a.s) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi”, c. III, sayı: 4, s. 147-168.

¹¹⁸ Bkz. Kırbaoğlu, a.g.m., s. 166.

¹¹⁹ Bkz. Abdülkerim Zeydan, **el-Veciz fi 'Usûli'l-Fıkh**, İstanbul, t.y., s. 171-175; Muhammed Ebû Zehra, **Üsûlü'l-Fıkh**, İstanbul, t.y., s. 108-110.

¹²⁰ Kırbaoğlu, a.g.m., s. 166.

bu hadiste, Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesiyle birlikte artık Hıristiyanlığın ve Yahudiliğin bütünüyle sona ereceği, Nisâ suresinin 159. âyetinde de ifade buyrulduğu gibi tüm ehl-i kitabdan olanların ona inanacakları, dolayısıyla artık domuz beslenmesi ve domuz eti tüketimine de izin verilmeyeceğine yönelik mesajlar yer almaktadır. Diğer bir deyişle, böyle bir ortamda Peygamberimizin getirdiği İslam dininin hükümleri uygulanacaktır. Dolayısıyla, "Hz. İsa gibi bir şahsiyetin ilk icraatının domuz katliamı ve haçları kırmak mı olduğu? Zaten kaldırılmış bulunan cizye ve haracı Hz. İsa'nın nasıl kaldıracağı?"¹²¹ gibi soruların da hadiste ki söz konusu mesajların sağlıklı algılanması halinde cevaplarını bulacağını düşünmekteyiz. Çünkü, daha önce Hz. İsa'yı ulûhiyet (tanrılık) mertebesine çıkararak Hıristiyanlar ile, ona inanmayan ve hatta öldürmeye kalkışan Yahudiler, Hz. İsa'nın irşatları doğrultusunda Tevhîd akidesi çerçevesinde imâna kavuşup bunun tabii bir sonucu olarak Ehl-i Kitâb yani zimmî statüsünden çıkmış olacaktırlar.

Diğer taraftan, bu hadisin senedinde yer alan ricâl hakkında, hadis otoritelerince herhangi bir olumsuz beyanın yer almadığını da müşahade etmekteyiz.

Kuteybe b. Sa'îd'in sika (güvenilir) olduğu¹²² el-Leys b. Sa'd'ın da aynı şekilde sika olduğu hep sahih hadis rivayet ettiği,¹²³ Muhammed b. Rumh'un en güvenilir kabul edildiği,¹²⁴ Muhammed b. Müslim'in fıkıh ve sünneti en iyi bildiği,¹²⁵ Sa'îd b. Müseyyeb'in ise sika ve hüccet olduğu¹²⁶ ifade edilmektedir.

Ayrıca hadisin gerek sened, gerekse metin tenkidi açısından "HASEN" ve "SAHİH" kapsamına girdiği de hadis otoritelerince dile getirilmektedir.¹²⁷

Diğer taraftan "hadis usûlü" açısından "Hasen" hadisin güvenilirlik durumunu göz önüne aldığımızda onun, râvilerinin zaptı bakımından sahih hadîse oranla aynı mükemmellikte sayılmamasıyla birlikte; şart-

¹²¹ Kırbaşoğlu, a.g.m., s. 166.

¹²² Ebû Hâtim Muhammed b. İdris el-Münzir et-Temîmî er-Râzi, **Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Beyrut, 1372/1952, VII/140.

¹²³ a.e., VII/179.

¹²⁴ a.e., VII/255.

¹²⁵ a.e., VII/71-74.

¹²⁶ a.e., IV/59-61.

¹²⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hakim en-Neysâbüri, **el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn**, Beyrut, t.y., II/651; İbn Kayyim el-Cevziyye, **'Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebû Dâvûd**, Medine, 1389/1969, XI/307,308.

ları itibariyle “sahîh” seviyesinde olduğu¹²⁸ ve hatta usûl ve hadis alimlerinin ekserisinin onu delil olarak kullandıkları¹²⁹ ifade edilmektedir.

Dolayısıyla Hz. İsa'nın âdil hakim olarak incecğini haber veren söz konusu hadisin metninin zayıf ve mevzu olarak değerdendirilmesinin oldukça ağır bir eleştiri olacağı kanaatindeyiz.

Daha önce de değindiğimiz gibi,

Hz. İsa'nın nüzûlünün de yer aldığı diğerd bir hadiste ise, kıyamet kopmadan meydana gelecek büyük alametler kapsamındaki hadiseler, Hz. Resûlullah (a.s.m) tarafından haber verilmekte ve on alamet müşahede edilmedikçe kıyametin kopmayacağı ifade edilmektedir.

Kıyamet kopmadan insanlar tarafından mutlaka görülecek ve yaşanacak bu büyük alametler söz konusu hadiste şu şekilde sıralanmaktadır:

Duhan; Deccâl; Dâbbetü'l-Ard; Güneşin batı istikametinden doğması; Meryem oğlu İsa'nın yeryüzüne inmesi; Ye'cüc ve Me'cüc; Doğuda, batıda ve Arap Yarımadasında olmak üzere meydana gelecek üç yer çöküntüsü ve Yemen'den çıkıp insanları önüne katıp sürükleyecek yangın.¹³⁰

Bu arada önemle şunu vurgulamak isteriz ki:

Kıyamet alametlerini beyan eden bu Nebvî hadisin sağlıklı bir biçimde metin tenkidinin yapılabilmesi ve buna uygun bir zeminin hazırlanabilmesi için, konuya bir de Kur'an perspektifinden bakmak ve şu soruya cevap aramak kaçınılmaz olacaktır:

“Acaba hadiste sayılan kıyametin bu büyük alametleri Kur'an'da da gündeme gelmiş midir?”

Hemen belirtelim ki: Hadiste sayılan söz konusu alametlerden üçünün adı sarîh ifadelerle Kur'an'da da zikredilmektedir. Bunlar: Duhân, Dâbbetü'l-Ard, ve Ye'cüc-Me'cüc'dür.

Bunların ilki olan “DUHÂN” dan Kur'an'da şöyle bahsedilir:

“فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ”¹³¹

¹²⁸ Bkz. Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğis**, Beyrut, 1417/1996, I/85; Subhi es-Sâlih, **Ulûmu'l-Hadis ve Mastalahuhu**, Beyrut, 1977, s. 156.

¹²⁹ Bkz. Mahmud et-Tahhân, **Teyşiru Mustalahi'l-Hadis**, Riyad, 1417/1996, s. 46-47.

¹³⁰ Bkz. Müslim, a.g.e., Kitâbu'l-Fiten (52), nr. 39; Ebû Dâvûd, a.g.e., Kitâbu'l-Melâhim (31), Bab: 12, nr. 4311; et-Tirmizî, a.g.e., Kitâbu'l-Fiten (34), Bab: 21, nr. 2183; İbn Mâce, a.g.e., Kitâbu'l-Fiten (36), Bab: 28, nr. 4055; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., IV/6-7.

¹³¹ Duhân 44/10-11.

“Gökyüzünün âşikâr bir duman getireceği günü gözetle (bekle!). Bu duman insanları topyekün sarar. İşte bu, elem verici bir azaptır.”

Hadis metninde üçüncü sırada yer alan “DÂBBETÜ'L-ARD” alame-tini gündeme getiren âyet şudur:

“...وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ”¹³²

“(Kıyamet alametiyle ilgili) Hak söz onların başlarına gelince, onla-
ra yerden bir Dâbbe (gezinen bir canlı yaratık) çıkarırız...”

Kur'an'da bahsi geçen söz konusu alametlerin üçüncüsü ise “YE'CÛC-ME'CÛC”dur. Kehf suresinin değişik âyetlerinde onunla ilgili şu ifadeler yer alır:

“...قَالُوا يَا ذَا الْقُرْآنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نُجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا”¹³³

“Dediler ki: Ey Zül-Karneyn, Ye'cüc ve Me'cüc bu yerde (bölgede) bozgunculuk yapıyor. Bizimle onlar arasına bir sedd yapman için sana vergi verelim mi?”

“...فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا...”¹³⁴

“Rabbimin va'di (Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkma vakti) geldiği zaman onu (seddi) yerlebir eder. Rabbimin va'di şüphesiz gerçektir.”

Görüldüğü gibi, söz konusu hadiste haber verilen kıyamet alamet-lerinden üç tanesi sarîh ifadelerle Kur'an'da da geçmektedir.

Bir başka deyişle Kur'an ve Sünnet birbirini tasdik etmektedir. Ancak, Hz. İsa'nın yeryüzüne ineceğine dair Kur'an'da kesin ve doğru-
dan ifadeler yerine, yoruma açık ve dolaylı ifadeler kullanılmaktadır. Halbuki bu konuda vârid olan hadislerin ifadeleri ise kesin ve sabittir. Kanaatimizce Kur'an ve Sünnette böyle farklı özellik taşıyan ifade ve üslûbun kullanılmasında, hikmeti sınırsız olan Yüce Rabbimiz'in gözet-tiği nice hikmetlerinin ve biz kullarına vermek istediği bir takım mesaj-larının olabileceğini de göz ardı etmemek gerekir. Gücü ve ilmi sınırlı bir varlık olarak söz konusu hikmetler manzumesinin tümünü kavra-mamız mümkün olmamakla birlikte; zihnimizde çağrışım yapan bir gerçeği muhtemel hikmetlerden biri olarak öne sürmemiz sanırım yan-lış olmaz. Zannımızca Hakim olan Yüce Yaratıcımız, Hz. İsa'nın nüzûlü konusunda Kur'an'da sarîh ve kesin ifadeler kullanmamakla; böyle önemli bir konuda açıklama yapma yetkisini Resûlüne bırakmış ve onun da “ŞARİ” (dini hüküm koyma yetkisine sahip) biri olduğunu biz

¹³² Neml 27/82.

¹³³ Kehf 18/94.

¹³⁴ Kehf 18/98.

kullarına bildirmek istemiştir. Nitekim, yenilmesi ve içilmesi haram olan şeylerin büyük bölümü Kur'an'da beyan edildiği halde, bunlardan bazıları da Hz. Peygamber'in Sünneti ile yasaklanmıştır. Söz gelimi, avlarını keskin dişleri ve pençeleriyle yakalayıp parçalayan canavarların ve yabani kuşların etlerinin yenilemeyeceği hükmü Kur'an'da değil, Sünnette yer almaktadır.¹³⁵

Hız. İsa'nın nüzulünü sarîh ifadelerle bildirme yetkisini Resûlüne tanıyan Allah Teâlâ'nın, Hız. İsa'yı babasız olarak dünyaya getirmesinde, onu cesedi ve ruhuyla birlikte yeryüzünden ref' etmesinde ve tekrar yeryüzüne indirecek olmasında da nice hikmetlerin saklı olduğunu düşünmek gerekir. İki gerçekleşen ve biri de kıyamet kopmadan gerçekleşecek olan her üç hadise (olay) de Allah'ın ilmi ezeli ve ilâhî iradesi kapsamında değerlendirilmesi gereken mucizelerdir. Bunlar, "SÜNNETULLAH"a da aykırı değildir. Çünkü, ilâhî kudretini ispat için Allah'ın, peygamberlerinin şahsında bir takım mucizeler gerçekleştirmesi, kainatta var olan "değişmez yasa"nın bir gereğidir.

Diğer taraftan bazı "Kelam" bilginleri, Hız. İsa'nın yeryüzüne inceğini kabul etmenin, Hız. Muhammed (a.s.m)'in son peygamber olduğu gerçeğiyle çelişeceğini de iddia etmektedirler. Merhum Fahreddin er-Râzî, sözü edilen bu iddiaya şu cevabı vermektedir:

"Bana göre böyle bir problem söz konusu değildir ve bunu bir sarkınca olarak öne sürmek çok zayıf bir iddiadır. Çünkü, nebilerin yeryüzüne gelmeleri, Hız. peygamber'in Resûl olarak gönderilme anına kadar devam etmiştir. Hız. Peygamber'in Resûl olarak gönderilmesiyle mevzu bahis olan bu süreç sona ermiştir. Ancak Hız. İsa'nın, nüzulünden sonra Hız. Muhammed'e ve onun şeriatına tâbi oluşu, onun Hız. Muhammed'den sonra Nebî olduğunu göstermez."¹³⁶

Bazı müfessirler ise, hadiste ifade edilen Hız. İsa'nın âdil bir hakim olarak yeryüzüne inceğini şeklindeki cümleleri mecaz olarak algılamakta ve şunları söylemektedirler: "Hız. İsa'nın nüzulünden maksat, onun risâlet sırlarının gerçekleşmesi ve yine rahmet, muhabbet, barışa yönelik talimlerinin de herkes tarafından iyice anlaşılmasıdır."¹³⁷

Bu arada hemen şunu hatırlatalım ki: hakiki manayı vermenin mümkün olmadığı, yani hakiki mananın tercih edilmesi halinde dil ve

¹³⁵ Bkz. Müslim, a.g.e., Kitâbü's-Seyd (34), nr. 12,16; Ebû Dâvûd, a.g.e., Kitâbu'l-Et'ime (21), Bab: 33, nr. 3802, 3803; et-Tirmizî, a.g.e., Kitâbu'l-Et'ime (18), Bab: 3, nr. 1477-1478, Ebû Abdurrahman Şuayb en-Nesâî, "Sünen", İstanbul, 1401/1381, Kitâbu's-Sayd (42), Bab: 28; İbn Mâce, a.g.e., Kitâbu's-Sayd (28), Bab: 13, nr. 3232, 3234; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, "Sünen", İstanbul, 1401/1981, Kitâbu'l-Edâhî (6), Bab: 18; Ahmed b. Hanbel. a.g.e., IV/89,90.

¹³⁶ Bkz. Mefâtihu'l-Gayb, XI/104.

¹³⁷ Reşid Rıda, a.g.e., III/317; el-Merâğî, a.g.e., III/169.

din açısından bir takım sakıncalarının doğmasının söz konusu olacağı durumlarda mecaza baş vurulacağı bilinen bir usul kuralıdır. Dolayısıyla Hz. İsa'nın nüzülüne yönelik ifadelerin hakikî ve zâhirî anlamlarını devre dışı bırakarak onları salt mecazî ve Batınî (işarî) olarak algılamamızın bilimsel usüle aykırı olacağı kanaatindeyiz. Ancak hakiki manayı gündem dışına itmemek kaydıyla, söz konusu ifadelerden Batınî (işarî) bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Nitekim Merhum Bediuzzaman Saîd Nursî, Hz. İsa'nın nüzülü keyfiyetini hem hakiki ve zâhirî, hem de işarî anlamda algılamakta ve şunları söylemektedir:

“...Hz. İsa Aleyhisselamın şahsiyeti mâneviyesinden ibaret olan hakikî İsevîlik dini zuhur edecek, yani rahmet-i ilâhiyenin semâsından nüzül edecek halihazır Hıristiyanlık dini o hakikate karşı tasaffi edecek, hurafattan ve tahrifattan sıyrılacak, hakâik-i İslamiyye ile birleşecek mânen Hıristiyanlık bir nevi İslamiyete inkılap edecek...” “...Âlem-i semavatta cismi beşerisiyle bulunan şahs-ı İsa Aleyhisselam, o din-i hak cereyanının başına geçeceğini bir Muhbir-i Sâdık, bir Kadir-i Külli Şey'in vaadine istinad ederek haber vermiştir. Madem haber vermiş, haktır. Madem Kadir-i Külli Şey vaad etmiş, elbette yapacaktır.”¹³⁸

Hz. İsa'nın nüzülünü hakiki anlamda algılayan alimlerden biri de “Tecrid-i Sarîh” mütercimi ve şârihi merhum Kamil Miras'tır. O, âdil bir hakim olarak Hz. İsa'nın yeryüzüne ineceğini haber veren söz konusu hadisi şerh ederken şu uyarıda bulunmaktadır: “Lisân-ı Şâri'den şeref sâdir olmuş bu eşrât-ı saat, haber-i âhad ile menkul olmakla beraber her mü'min için bilâ-te'vîl kabul ve itikad edilmesi lazımdır.”¹³⁹

Sonuç olarak, vardığımız kanaatlerin aksini savunan merhum alimlerin ve günümüz bilim adamlarının görüşlerine saygı duymakla birlikte, örnek olarak sunduğumuz âyetlerde geçen “REF” kavramının müfessirlerin çoğunluğu tarafından cismanî ve ruhî olarak algılandığını gördük. Onlara göre Hz. İsa, beden ve ruh olarak yeryüzünden yükseltilmiştir. Biz de bu görüşü paylaşıyoruz.

Ayrıca, “Teveffî” kavramını öncelikle Kur'an bütünlüğü çerçevesinde ele alıp değerlendirdiğimizde, onun “öldürme” anlamının ötesinde “yeryüzünden bütünüyle kaldırıp almak” ve “uyutmak, ölmüş gibi yapmak” anlamlarına da geldiğini müşahede ettik. Diğer taraftan Hz. İsa'nın, kıyametin bir alameti olarak yeryüzüne ineceğini haber veren söz konusu hadislerin açık ifadeleriyle, “teveffî” kavramını birlikte değerlendirdiğimizde, öldürmenin, genel olarak can alma manasını taşımasıyla birlikte ona bu genel anlamın dışındaki diğer muhtemel anlamlarının yüklenmesinin daha İsbetli olacağı kanaatindeyiz.

¹³⁸ Bkz. Risâle-i Nûr Külliyyatı, İstanbul, 1996, I/372 (Mektubât: 15).

¹³⁹ Bkz. Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Ankara, 1991, VI/532.

Zaten müfessirlerin ekseriyeti de “teveffi” yi “öldürme” anlamında kabul etmemişlerdir. Çünkü, bunun aksine olan bir anlayış ve yorum söz konusu olduğunda; haliyle Kur’ân’ın ifadeleriyle Sünnett’in beyanı arasında bir takım çelişkilerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Hiz. İisâ’nın kıyamet alameti olarak yeryüzüne ineceğini haber veren söz konusu hadisleri mecaz olarak algılama biçimindeki yorumların da çok İisâbetli olamayacağını düşünmekteyiz. Çünkü böyle bir anlayış, Hiz. İisâ’nın nüzûlünün yanı sıra hem Kur’ân’da, hem de hadiste geçen “Duhân”, “Dâbbetü’l-Ard” ve “Ye’cûc ve Me’cûc” gibi diğer kıyamet alametlerinin de aynı mantıkla mecaz algılanmasını gündeme getirecektir ki, böyle bir yaklaşıma Kur’ân’ın “sarîh” ifadeleri müsait değildir. Söz gelimi “Duhân” için âyette “بِدُحَانٍ مُّبِينٍ” yani âşikar olarak görülecek bir duman ifadesi kullanılmaktadır. Âyetteki bu ifadede de anlaşılacağı gibi kıyamet alametlerine ilişkin Kur’ân ve Hadiste geçen kavramların prensip olarak hakiki ve zahiri anlamda algılanması da kaçınılmazdır.

Netice olarak, Hiz. İisâ’nın öldüğünü, sadece ruhunun ref’ olduğunu ve yeryüzüne inmeyeceğini iddia edenlerin yorumları ne derece haklılık payı taşıyorsa; Hiz. İisâ’nın hem cismen, hem de ruhen ref’ edildiğini, ölmediğini ve kıyametin bir alameti olmak üzere tekrar yeryüzüne ineceğini kabul edenlerin yorumlarının da en az diğeri kadar haklılık payı taşıdığı kanaatindeyiz. Yine de her şeyin n doğrusunu Allah bilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, Çağrı yay., İstanbul, 1402/1982.
- Barnabas İncili**, çev. Mehmet Yıldız, İstanbul, t.y.
- Beydâvi, Nâsiruddin Kadî, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, Kahire, t.y.
- Buhârî, Ebu'l-Hasen Muhammed b. İsmail, **El-Câmiu's-Sahîh**, Çağrı yay., İstanbul, 1401/1981.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd, **es-Sıhah**, Beyrut, 1399/1979.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, **es-Sünen**, Çağrı yay., İstanbul, 1401/1981.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, **Sünen**, Çağrı yay., İstanbul, 1401/1981.
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, **İrşâdü'l-Aklis's-Selim İlä Mezâye'l Kur'âni'l-Kerîm**, Mısır, t.y.
- Ebû Zehra, Muhammed, **Usûlü'l-Fıkh**, Tebliğ yay., İstanbul, t.y.
- El-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, **Mu'cemu Tehzîbi'l-Lüğa**, Beyrut, 2001, Dâru'l-Ma'rife
- Ferrâ, Ebû Zekerîyya Yahya b. Ziyad, **Me'âni'l-Kur'an**, Beyrut, 1980.
- Fîruzâbâdî, Ebu't-Tâhir, **Kâmus Tercümesi**, y.y., t.y.
- Hakim en-Neysâbûnî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, **el-Müstedrek 'Ale's-Sahihayn**, Beyrut, t.y.
- Hâzin, Alauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, **Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl**, Beyrut, t.y.
- İbn Abbâs, Abdullah İbn Abdülmuttalib el-Hâşimî, **Tenvîru'l-Mikbâs Min Tefsîri İbn Abbâs**, Mısır, 1378/1959.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, **Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr**, Dimaşk, 1384/1964.
- İbn Kayyim, el-Hâfız el-Cevziyye, **'Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd**, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1389/1969.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Kahire, 1376/1956.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, **es-Sünen**, y.y., 1401/1981.
- İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Mısır, t.y.
- Kasımî, Muhammed Cemâluddîn, **Mehâsinu't-Te'vîl**, Mısır, 1377/1957.
- Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an**, Kahire, 1387/1967.
- Lüğavî, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya, **Mücmelü'l-Lüğa**, thk. Züheyr Abdülmuhsin Sultan, Beyrut, 1406/1986.
- Mehmed Vehbî, Konyalı, **Hulâsâtü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an**, Üçdal neşriyat, İstanbul, 1969.
- Mevdûdî, Ebu'l-'Ala, **Tefhîmu'l-Kur'an**, trc. Heyet, İnsan yay., İstanbul, 1986.
- Mücâhid İbn Cebr, el-Mekki el-Mahzûmî, **Tefsîru Mücâhid**, Beyrut, t.y.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn, **Sahîh**, Çağrı yay., İstanbul, 1401/1981.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb, **Sünen**, Çağrı yay., İstanbul, 1401/1981.
- Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Ebu'l-Berekât, **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Mısır, t.y.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref, **Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî**, Beyrut, t.y.

- Neysâbûnî, Nizâmuddin el-Hasen b. Muhammed el-Kummî, **Ğarâibu'l-Kur'ân ve Rağâibu'l-Furkân**, Mısır, 1381/1962.
- Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Fahreddin, **Mefâtihu'l-Ğayb (et-tefsîru'l-Kebîr)**, Dâru'l-Kütübi'l-Âlemiyye, Tahran, t.y.
- Râzî, Muhammed b. İdris el-Münzîr et-Temîmî, **Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1372/1952.
- Rîdâ, Muhemmed Reşid, **Tefsîru'l-Menâr**, Beyrut, t.y.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefâsîr**, Dersaadet yay., İstanbul, t.y.
- Said Nursî, Bediüzzaman, **Risâle-i Nûr Külliyyâtı**, Yeni Asya yay., İstanbul, 1996.
- Sehâvî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdirrahman, **Fethu'l-Muğîs**, Beyrut, 1417/1996.
- Semerkindî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed, **Tefsîru Ebi'l-Leys**, (Yazma), İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi.
- Seyyid Kutub, **Fi Zilâli'l-Kur'ân**, Beyrut, 1391/1971.
- Sîdîk Hasan Han, **Fethu'l-Beyân**, nşr. Abdullah Ali Mahfûz, Kahire, t.y.
- Subhî es-Sâlih, **Ulûmu'l-Hadîs ve Mustalahuhu**, Beyrut, 1977.
- Suyûtî, Celâlüddin, **ed-Düererü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr**, Tahran, t.y.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Fethu'l-Kadîr**, Mısır, 1383/1964.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, 3. Baskı, Mısır, 1388/1968.
- Tahhân, Mahmûd, **Teysîru Mustalahi'l-Hadîs**, Riyad, 1417/1956.
- Tirmîzî, Muhammed b. İsa Sevre, **Sünen**, Çağrı yay., İstanbul, 1401/1981.
- Vehbe Zuhaylî, **et-Tefsîru'l-Münîr**, Beyrut, 1411/1991.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Nebioğlu basımevi, İstanbul, 1968.
- Zebîdî, Zeynuddin Ahmed b. Ahmed, **Sahih-i Buhârî Muhtasarı: Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, çev. ve şrh. Kamil Miras, Ankara, 1991.
- Zemahşeri, Carullah Mahmûd, **el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl**, Beyrut, t.y.
- Zeydân, Abdülkerim, el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh, Dersaadet Kitabevi, İstanbul, t.y.

The Analyse of Interpretation of Âyât Concerning the ascending of Jesus According to the Qur'an

ABSTRACT

According to plain statements of the Koran, Jesus was born by Maria without any father. However, whether he was ascended to Heaven or not has been a matter of interpretations conflicting with each other. While some interpreters (mufassirun) ascertain that Jesus was ascended only spiritually (Ruh), most of them sustain the idea that he was ascended both bodily and spiritually as a sign of miracle; and he will return to his worldly life before the end of the world.

Key words: Jesus, ascending, returning to worldly life